

zwłaszcza dlatego, że prezentuje ona nową odideologizowaną filozofię promowania pokoju międzynarodowego w świecie takim, jaki on w rzeczywistości jest. Odrzuca przesadnie popularną w Polsce ideę umacniania pokoju poprzez rozprzestrzenianie demokracji. Taką misyjną koncepcję w polityce zagranicznej USA starał się przez osiem lat realizować, słuchający neokonserwatywnych doradców prezydent George W. Bush (2001–2009), a polscy politycy hołdują jej dziś jeszcze.

Uważam, że książka profesora Charlesa Kupchana podejmuje problematykę niezwykle ważną i użyteczną w poznawaniu kluczo-

wych problemów współczesnych stosunków międzynarodowych. Prezentuje wielostronne i oryginalne naświetlenie problemów współczesnych działań na rzecz utrwalenia i rozpowszechnienia pokoju międzynarodowego. Właśnie takie publikacje zasługują na uważną lekturę, gdyż ułatwiają lepiej rozumieć świat w którym obecnie żyjemy. Podpowiadają także jak formułować nową perspektywę teoretyczną, wolną od misyjności i idealizmu teorii liberalnej.

Ryszard ZIĘBA

Warszawa

Justyna Zając, *Role Unii Europejskiej w regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, ss. 353.

Justyna Zając posiada ugruntowaną pozycję badawczą i jest Autorką wielu publikacji monograficznych oraz licznych artykułów publikowanych w uznanych periodykach naukowych, m.in. jest współautorką monografii pt. *Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1989* oraz redaktorem naukowym książki – *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*. Najwięcej miejsca w swoich badaniach poświęca polityce Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych na obszarze północnoafrykańskim i bliskowschodnim. W tym zakresie opublikowała książki: *Polityka Unii Europejskiej w regionie śródziemnomorskim; Środki i metody oddziaływania USA w bliskowschodnim procesie pokojowym (1991–2000); Partnerstwo Eurośródziemnomorskie*. Ostatnia monografia tej Autorki pt.: *Role Unii Europejskiej w regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu*, jest zatem wynikiem Jej wielo-

letnich badań nad tą złożoną oraz wielowątkową problematyką.

Istotnym walorem pracy jest zaproponowane podejście teoretyczne, a mianowicie analiza ról Unii Europejskiej wobec Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Autorka w prekursorski i udany sposób udowodniła, że teoria „ról międzynarodowych” powinna mieć praktyczne zastosowanie w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi.

W części dotyczącej *Uwarunkowania ról Unii Europejskiej*, Autorka podkreśliła, że *Unia Europejska zajmuje centralną pozycję w Europie i jedną z kluczowych w skali globalnej. Jest wymieniana w grupie najsilniejszych graczy świata – obok USA, Chin, Rosji oraz dynamicznie rozwijających się Indii i Brazylii* (cyt. s. 53). Tożsamość międzynarodowa Unii Europejskiej jako złożonego bytu politycznego, znajdującego się w drodze pomiędzy organizacją międzynarodową

a państwem, została w pracy zdiagnozowana jako proces ustawicznego kształtowania się zarówno tożsamości wewnętrznej oraz tożsamości zewnętrznej w odniesieniu do innych podmiotów międzynarodowych. Jak zostało podkreślone w pracy: *do czynników kształtujących tożsamość międzynarodową UE należy również jej specyficzny mechanizm instytucjonalny, który wyraźnie odróżnia ją od innych aktorów międzynarodowych* (cyt. s. 58). Na „miękką siłę” Unii Europejskiej składają się wartości i normy, spośród których w pracy wymieniono: godność ludzka, wolność, demokrację, równość, rządy prawa, poszanowanie praw człowieka, solidarność społeczną oraz zrównoważony rozwój (s. 59). Unia Europejska umacnia swoją pozycję na arenie międzynarodowej poprzez ustanowienie urzędu Wysokiego Przedstawiciela do spraw Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa oraz włączenie do zadań Unii misji petersberskich, a następnie utworzenie Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony oraz od 2003 r. prowadzenia przez UE misji cywilnych i wojskowych poza obszarem swoich członków¹.

Rdzeniem monografii jest analiza następujących ról Unii Europejskiej wobec Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, które zostały określone w monografii w następujący sposób: *aktywny aktor w rozwiązywaniu konfliktu arabsko-izraelskiego, promotor środków budowy zaufania, partnerstwa i bezpieczeństwa oraz rozbrownia, promotor reform ekonomicznych i zrównoważonego rozwoju regionu oraz propagator wartości demokratycznych, praw człowieka i dialogu międzykulturowego*. Trudno byłoby analizować efektywność ról Unii Europejskiej wobec państw Afryki Północnej oraz Bliskiego Wschodu bez odniesienia się do ich sytuacji wewnętrznej. Autorka doskonale orientując się w zło-

żoności problemów omawianego regionu², wymieniła i omówiła następujące dysfunkcjonalne dla jego rozwoju czynniki: niedemokratyczne systemy rządów i niestabilność polityczną (s. 73–78), trudną sytuację gospodarczą i społeczną (s. 78–83), konflikt arabsko-izraelski (s. 84–87), nielegalne migracje (s. 87–90), fundamentalizm i terroryzm islamski (s. 90–92), degradacja środowiska naturalnego (s. 92–94) oraz zagrożenia militarne (s. 94–95). Jak podkreślono w tej części pracy wyżej wymienione czynniki są dysfunkcjonalne nie tylko dla poszczególnych państw regionu, ale mogą doprowadzić do zagrożenia bezpieczeństwa poszczególnych państw Unii Europejskiej.

W części zatytułowanej: *Instrumenty finansowe realizacji ról UE*, Autorka dokonała wnikliwej analizy poszczególnych programów finansowych: MEDA (*Mesures d'Accompagnement*), którego pierwsza edycja przypadała w latach 1995–1999 z łącznym budżetem 3,424 mld euro (s. 123), w drugiej edycji MEDA II w latach 2000–2006 budżet zwiększono do 5,25 mld euro, jak podkreślono w pracy od 1 stycznia 2007 r. program MEDA został zamieniony w Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa (s. 126). Z jednej strony bez instrumentów finansowych odgrywanie przez Unię Europejską tak wielu ról nie miałyby istotniejszego wpływu na sytuację wewnętrzną i regionalną jej południowych sąsiadów, ale z drugiej środki te wciąż są bardzo niewielkie wobec olbrzymich potrzeb tego regionu.

Autorka dokonała krytycznej analizy roli Unii Europejskiej jako *aktywnego aktora konfliktu arabsko-izraelskiego* (s. 131–165). Realistycznie oceniono, że dyplomatyczna rola Unii Europejskiej w próbach odbudowy procesu pokojowego jest ograniczona i dru-

¹ Szerz. *Misje cywilne Unii Europejskiej*, red. B. Przybylska-Maszner, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań 2010.

² Warto zwrócić uwagę na artykuł Autorki: *Bliskowschodni kompleks niestabilności i bezpieczeństwa*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, red. R. Zięba, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 361–395.

goplanowa po Stanach Zjednoczonych. Natomiast w treści tego rozdziału zwrócono uwagę na inny, ale bardzo istotny aspekt działalności podjęty przez Unię Europejską związanej z demokratyzacją Autonomii Palestyńskiej. To właśnie Unia Europejska, nieodmiennie zajmująca stanowisko – że najlepszą gwarancją pokoju w regionie jest istnienie niepodległego państwa palestyńskiego (s. 165) i dlatego jest największym na świecie donatorem pomocy rozwojowej i humanitarnej dla Palestyńczyków. W obecnej chwili Unia Europejska byłaby bardziej dla Palestyńczyków wiarygodnym mediatorem, aniżeli Stany Zjednoczone w negocjacjach z Izraelem. Drugoplanowość politycznej roli z czasem może przerodzić się w większe zaangażowanie Unii Europejskiej w mediacje arabsko-izraelskie.

Wynikiem analizy jest ocena efektywności ról UE wobec omawianego regionu. Jak zaznaczyła Autorka: *stopień realizacji koncepcji ról Unii Europejskiej w regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu jest zróżnicowany; najmniej efektywne są role: promotora środków budowy zaufania, partnerstwa, bezpieczeństwa i rozbrojenia oraz propagatora demokracji, praw człowieka i dialogu międzykulturowego. W największym stopniu realizowana jest rola promotora reform ekonomicznych i zrównoważonego rozwoju, choć i ona ma ograniczony charakter* (cyt. s. 254). W monografii nie zabrakło krytycznej oceny efektywności ról odgrywanych przez Unię Europejską wobec Afryki Północnej oraz Bliskiego Wschodu. Analizując koncepcje ról Unii Europejskiej można mówić o perspektywie kilkunastoletniej i znajdują one odzwierciedlenie w następujących porozumieniach wypracowanych w ramach UE: 28 listopada 1995 r. w Barcelonie zapoczątkowano unijną politykę wobec Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, a deklaracja barcelońska zapoczątkowała Partnerstwo Eurośródziemnomorskie wraz z planem działania uzgodnionego w dziesiątą rocznicę funkcjonowania programu z 28 listopada 2005 r.

oraz Wspólnej Deklaracji Szczytu Paryskiego w Sprawie Regionu Śródziemnomorskiego, przyjętej w Paryżu 13 lipca 2008 r., która zapoczątkowała Unię dla Śródziemnomorza (s. 97–104). Jak wielokrotnie zostało podkreślone w pracy, mimo wieloletnich porozumień i programów efektywność ról Unii Europejskiej pozostawia wiele do życzenia. Ważnym spostrzeżeniem wynikającym z analizy jest konstatacja, że odgrywane przez Unię Europejską role mają przede wszystkim charakter normatywny, wobec Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu UE odgrywa przede wszystkim role „promotora”, „propagatora”, „współtwórcy” czy „inicjatora” i wynika to także z faktu, że Unia ma ograniczoną zdolność do stosowania środków, za pomocą których można byłoby wymusić na partnerach określone zachowania (s. 280).

Zaprezentowane powyżej wątki zawierają zaledwie fragment przekrojowej analizy ról Unii Europejskiej (od III rozdziału do IX rozdziału) wobec Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Biorąc pod uwagę zakres badawczy, monografia autorstwa Justyny Zając wypełnia lukę w badaniach pod względem udanego zastosowania teorii „ról międzynarodowych” w analizie wielowymiarowego oddziaływania Unii Europejskiej oraz stanowi istotne uzupełnienie do wiedzy na temat stosunków międzynarodowych na obszarze Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Na uwagę zasługuje fakt, że Autorka wykorzystowała imponującą liczbę dokumentów, publikacji naukowych, a także artykułów prasowych w języku polskim, angielskim, francuskim, a pomocniczo także w języku niemieckim i hiszpańskim, co zostało wykazane w bibliografii.

Książka jest napisana przystępnym językiem, a skomplikowane w swojej istocie zagadnienia zostały przedstawione w sposób zrozumiały, aczkolwiek, co trzeba podkreślić, bez uproszczeń. Bardzo wysoko należy ocenić także warsztat naukowy Autorki. Ponadto, na końcu pracy zostały zamieszczone aneksy, spis tabel i wykresów, a także indek-

sy: osób oraz nazw geograficznych, co stanowi jej dodatkowy walor. Prezentowana książka jest nieodzowną lekturą nie tylko dla badaczy oraz studentów interesujących się funkcjono-

waniem Unii Europejskiej, ale także zajmujących się problematyką bliskowschodnią.

Radosław FIEDLER

Poznań

Andrzej Wierzbicki, *Rosja: etniczność i polityka*, Oficyna Wydawnicza ASPRA JR, Warszawa 2011, ss. 340.

Problemy etniczności i polityki są kluczowe dla zrozumienia specyfiki transformacji przestrzeni poradzieckiej. Potwierdza to zarówno historia i współczesność polietnicznej Rosji i pozostałych krajów Wspólnoty Niepodległych Państw. Tym bardziej z satysfakcją należy odnotować publikację książki Andrzeja Wierzbickiego na temat polityki narodowościowej w Federacji Rosyjskiej.

Andrzej Wierzbicki należy do bardzo wąskiego, elitarnego grona badaczy, którzy od wielu lat z pasją i konsekwencją godną pochwały analizują przemiany etnopolityczne na przestrzeni poradzieckiej. Początkowo Autor koncentrował swoją uwagę na przemianach etnopolitycznych w wybranych krajach WNP (Białoruś i in.), następnie na regionie Azji Centralnej, zaś w ostatnim okresie na Federacji Rosyjskiej. Efekty tych badań są prezentowane w licznych monografiach i artykułach, w tym publikowanych w serii edytorskiej „Współczesna Azja Centralna” (w ramach której opublikował m.in. znakomitą monografię pt. *Etnopolityka w Azji Centralnej. Między wspólnotą etniczną a obywatelską*, Warszawa 2008, ss. 489) oraz „Studiach Politologicznych” wydawanych przez Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Prace A. Wierzbickiego wyróżniają się wysoką kulturą metodologiczną. Zawierają wiele oryginalnych podejść do kwestii teoretycznych i metodologicznych z obszaru etnopolityki, także ważnych dla rozwoju politologii jako dyscypliny naukowej. Zwracają

w nich uwagę m.in. twórcze próby konceptualizacji modeli etnopolityki, jej siatki pojęciowej (której eksplikacja w danym obszarze badawczym jest niezwykle skomplikowana oraz stanowi przedmiot licznych kontrowersji w środowisku politologów) i metod badawczych. Wśród tych ostatnich (etnoterytorialna, etnoekonomiczna, etnodemograficzna i in.) metodę etnopolityczną Autor uznaje za wiodącą. Dodajmy, że rozważania A. Wierzbickiego nad metodami badawczymi inspirują do refleksji nad zasadnością wyodrębnienia kolejnej metody – etnoneoinstytucjonalnej, która może tworzyć jakościowo nową perspektywę badawczą politologii, poprzez adaptację i wykorzystanie najnowszych osiągnięć neoinstytucjonalizmu w badaniach etnopolitycznych. Kwestia ta jednak wymaga odrębnej dyskusji.

W istocie A. Wierzbicki swoimi pracami zainicjował w środowisku politologów polskich dyskusję nad celowością wyodrębnienia etnopolitologii jako samodzielnej dyscypliny z pogranicza politologii i etnologii, lub też specyficznej subdyscypliny politologii. Co także istotne, badania Autora odnoszą się do niezwykle subtelnej i trudno uchwytniej, a zarazem wrażliwej politycznie sfery badawczej, w której znajdują się m.in. kwestie tożsamości narodowej i państwowej, nacjonalizmów i separatyzmów, etnokracji niejednokrotnie skutkujących konfliktami, a nawet krwawymi wydarzeniami w przestrzeni poradzieckiej. Ukazują one mało znane lub nieznanne, a zarazem niezwykle skompliko-